

Maurice Vandermaesen

Franciscus van Aefferden, proost van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge (1681-1709). Een niet onbesproken opvolging.

Op 22 oktober 1681 overleed Hieronymus Albertus Megrode de Liedermans, proost van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge. Nog dezelfde dag verkoos het kapittel Paulus Baudens, kanunnik en pastoor van de gouden portie, tot vicaris voor de duur van de vacatie van het proostschap¹. Lang zou dit interim niet duren. Functies op dit niveau waren immers zeer gegeerd, en tegelijk een middel voor vorsten om getrouwen, meestal raadsheren, te belonen of aan zich te binden. In tal van kathedrale en collegiale kapittels in de Nederlanden mochten vorsten op grond van pauselijke privileges kandidaten voordragen ter benoeming, het zogenaamde presentatierecht, voor allerlei beneficia, waaronder die van proost of deken. Koning Karel II van Spanje (1665-1700) motiveerde het zo: *Comme a nous, comme comte de Flandres, assiert et appartient d'avoir soigneux esgard que les prevostez, doyennez et autres premieres dignitez estans en icelluy pays, soyent pourveues de gens catoliques, doctes, de bonne vie et conversation, pour les entretenir et conserver en bonne et chrestienne religion...*² Verkiezing door het kapittel en benoeming door de bisschop waren slechts formaliteiten die een vorstelijke beslissing bekrachtigden.

Op 9 november 1681 overhandigde Antonius Kerchof, kapeiaan van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, namens *nobilis dominus* Franciscus van Aefferden, aan het kapittel de gezegelde open brief van koning Karel II van 31 oktober 1681, afgeleverd te Brussel, met de benoeming en presentatie van diens persoon voor opvolging, en met de dringende vraag ('*instanter requisivit*') tot verkiezing

- 1 BRUGGE, *Rijksarchief* (RAB), O.-L.-Vrouwekerk Brugge, Oud archief (voortaan OLV), 256 (*Acta capituli*), f. 59v.
- 2 RAB, OLV, 288, collatieregister, met afschrift van de koninklijke akte van benoeming en presentatie van Franciscus Van Aefferden tot proost van de O.-L.-Vrouwekerk, f. 34r-v.

van de proost te willen overgaan³. Het koninklijk besluit kwam er op voorstel van Alexander Farnese, landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden van 1680 tot 1682⁴. Nog tijdens dezelfde vergadering van 9 november stemde het kapittel hiermee eenparig in⁵ en vroeg aan de vicarissen-generaal van het bisdom Brugge om bekrachtiging⁶. Een dag later, op 10 november, bekrachtigden de vicarissen-generaal de aanstelling⁷. Nog dezelfde dag bood Van Aefferden zich aan met de koninklijke akte van bekrachtiging en collatie van het proostschap. Na de eedaflegging werd hij door het kapittel formeel geïnstalleerd⁸.

De morele en intellectuele kwaliteiten van de naar voren geschoven kandidaat waren een gebruikelijke verantwoording. Bij nader toezien bevatte het curriculum van de postulant toch enkele andere elementen die de voorkeur mee hielpen verklaren. Franciscus van Aefferden was afkomstig uit Gelderland, geboren op 17 mei 1653⁹. Volgens een eigen vertoogschrift aan koning Karel II uit 1701 was hij een afstammeling van één der oudste en adellijkste families uit Gelderland, die tal van politieke, burgerlijke en militaire functies in dienst van de hertogen van Gelderland uitgeoefend had maar door haar trouw aan de koning tijdens de 'Hollandse opstand' heel wat bezittingen in de Noordelijke Nederlanden verloor. Van Aefferden studeerde te Leuven wijsbegeerte, canoniek en burgerlijk recht, en was gedurende enkele jaren verbonden aan het keizerlijk hof te Wenen in dienst van Diego de Prado, Spaans

3 RAB, OLV, 588, brief van president en kapittel aan de vicarissen van het bisdom Brugge met kennisgeving van de verkiezing en verzoek tot bekrachtiging (afschrift in het collatieregister, OLV, 288, f. 34v-35r).

4 RAB, 288, f. 34r-v.

5 RAB, OLV 256, f. 60r.

6 RAB, OLV 288, f. 34v-35r. Bisschop Franciscus de Baillencourt was op 3 november 1681 overleden (K. BERGE, 'François de Baillencourt (1671-1681)', in: M. CLOET, m.m.v. B. JANSSENS DE BISTHOVEN & R. BOUDENS (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, Brugge, 1984, p. 82).

7 RAB, OLV, 288, f. 35v-36r, afschrift van de akte van bekrachtiging.

8 RAB, OLV, 256, f. 60r; 288, f. 36r.

9 RAB, OLV, 284, register '*Compendium omnium rerum memorabilium sub diversis prepositis...*', f. 23r-v. Zie over hem: P.C. MOLHUYSEN & P.J. BLOK, 'Aefferden (Franciscus van)', in: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, dl. 1, Leiden, 1911, kol. 35. Een uitgebreidere biografie van Van Aefferden is in voorbereiding.

gezant. Na diens dood zette hij met aanbeveling van de keizerin in 1675 zijn studie verder te Rome, waar hij het doctoraat in beide rechten behaalde. Hij trad in dienst van kardinaal Millini, die hij volgde als pauselijk nuntius te Madrid. Op diens aanbeveling vergezelde hij in 1680 landvoogd Alexander Farnese als secretaris naar Vlaanderen die zijn talenkennis – ‘Latijn, Castiliaans, Italiaans, Duits, Frans, Vlaams en Engels’ – zeer waardeerde. Als beloning ‘*en premio de lo bien que avia sevido*’ gaf Farnese hem het proostambt van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge in 1681¹⁰.

Zeer vlug na zijn aanstelling bleek Van Aefferden geen onbesproken figuur te zijn. Hij verliet dadelijk Brugge en liet het beheer van de kerk *sede vacante* over aan het kapittel. Pas op 15 juni 1682 vernam het kapittel officieel de reden van die lange afwezigheid. In een eigenhandig ondertekende brief van 6 juni, geschreven in gevangenschap te Brussel (*detentus Bruxellis in carceribus laicis, violata omni immunitate ecclesia*) bevestigt hij dat hij na zijn vrijlating persoonlijk zal resideren, vraagt de aanstelling van een plaatsvervanger, en de bewaring van al zijn rechten en inkomsten, en de inlassing van zijn brief in het register van het kapittel¹¹. Met deze brief wilde Van Aefferden vooral zijn financiële rechten veilig stellen: de gevangenschap mocht geen reden zijn om hem de inkomsten van zijn beneficium te ontnemen op grond van het niet nakomen van zijn residentieplicht. Ook die vrijstelling kreeg hij van Farnese wat tot permanent gemor binnen de kerk leidde.

De reden van zijn opsluiting is vooralsnog niet gekend, maar interne toespelingen op die periode bleven hem steeds achtervolgen en vergiftigden de sfeer. In 1689 tekende Van Aefferden zelf enkele uitspraken op die hij tijdens vergaderingen met het commun van de kerk en met het kapittel naar het hoofd geslingerd kreeg: *gij sijdt een schurftschap, gij moet vertrecken*, *gij sult wederom haest geraeken in de gevangenese*, *tu debes discedere tanquam putridum membrum* en *hoe sat hij daer te Brussel gevangen gelijk*

¹⁰ RAB, OLV, 605.

¹¹ RAB, *ibid*, f. 64v: “*sustineo et peto hanc notam registris capitularibus inscribi*”.

een *schelm*¹². Die pijnlijke episode dreigde zelfs zijn benoeming tot raadsheer bij de Hoge Raad voor Vlaanderen te dwarsbomen. Waarom anders liet hij in 1701 samen met zijn akte van kandidaatstelling ook de attesten die zijn onschuld moesten bewijzen mee publiceren? Zo was er een attest van de voormalige pauselijke internuntius te Brussel die verklaarde dat Van Aefferden dadelijk na de vervanging van Alexander Farnese op bevel van de nieuwe landvoogd Henri Otto, markies van Grana (1682-1685) aangehouden was, daarna vrijgelaten en in de uitoefening van zijn functie hersteld. Men leverde tegen hem nooit het bewijs van een misdaad. Iedereen aanzag hem steeds als een *vir probus optimusque sacerdos* (Madrid, 7 januari 1691)¹³. In een attest van 10 februari 1691 getuigt Francisco Antonio de Agurto, markies van Castanaga, landvoogd van 1685 tot 1692, dat hij Van Aefferden na het vertrek van Farnese vrijliet en hem herstelde in zijn kerkelijke en menselijke eer, en bevestigt dat Van Aefferden door zijn vijanden valselijk beschuldigd werd. Dit getuigenis roept chronologisch alvast een vraag op.

Een weinig fraai beeld van Van Aefferden krijgt men nog uit een stuk in een procesbundel, bewaard in het archief van de O.-L.-Vrouwekerk¹⁴. Het betreft een samenvatting in het Frans uit het Spaans van een reeks feiten die hem ten laste worden gelegd en gepleegd omstreeks 1680-1682¹⁵, meestal in samenwerking met Diego de Prado, en dus nog vóór zijn aanstelling tot proost. De auteur vat de beschuldigingen samen zoals ze in een aanklacht met 379 artikelen voorkomen. Het betrof hoofdzakelijk omkoperij en misbruik van vertrouwen: talrijke particulieren en lokale besturen stopten hem bedragen toe om de loop van rechtszaken of aanstellingen van ambtenaren te beïnvloeden, van Oostende tot Namen.

12 RAB, OLV, 572, minuut van opgetekende uitspraken, maar niet ondertekend door getuigen.

13 RAB, OLV, 605.

14 RAB, OLV 1864.

15 *Recueil des faits concernant François van Aefferden tirez de l'imprimé intitulé Interrogatorios empleados por cargos por el consejero comitado fiscal contra don Juan Sylverio de Prado reo.*

Het aanvaarden van geld of van geschenken was misschien gangbaar, maar hier bleken kwade trouw en verduistering niet veraf¹⁶.

Tot dezelfde context hoort een juridisch advies inzake de rechtsbevoegdheid van een kerkelijke dan wel burgerlijke rechtbank¹⁷. Het betrof de ontvankelijkheid van klachten tegen Van Aefferden over zijn optreden vóór zijn geestelijke wijding. Ook nu krijgt men geen vleien beeld van de man¹⁸.

Van Aefferden kwam aan het hoofd van een belangrijke kerkelijke instelling in Vlaanderen, waarvan het geestelijke en burgerlijke personeel echter kon bogen op een traditie van geschillen en procesvoering voor zowat alle mogelijke rechtbanken, tot in de Raad van Vlaanderen en de Grote Raad te Mechelen. Elke geleding binnen de kerk, nl. proost, kapittel, commun, kerk- en dismeesters verdedigden met de regelmaat van een klok hun rechten en inkomsten, vaak tegen elkaar¹⁹.

Deze enkele gegevens tekenen de man: eierzuchtig, hebberig en niet terugdeinzend voor alle middelen om het maximum uit zijn ambtsrechten en andere functies te halen. Dit bracht hem regelmatig in conflict met zowat alle geledingen binnen de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

16 *De l'article 17 jusqu'au 26 se traite l'affaire de Vandervecken de Louvain pour laquelle van Aefferden auroit reçu quatre à cinq cents patacons par le procureur Caulans qui lui promit encor 300 patacons pour obtenir imposition de sijlence [au fiscal], laquelle n'at pas eu de success.... 41 à 42 le même agent Remy auroit compté audit van Aefferden 60 pistolles pour obtenir lettres de grace pour un criminel condamné de mort à Mons; ... 340 à 350 : Le thresorrier de Gand Hoobrouck par l'agent Remij auroit fait compter 300 fl. a Van Afferden pour que l'eschevinage qu'il avoit en gagez fut sur la personne de son frere.*

17 RAB, OLV, 606: *Ainsi avisé a la jointe établie pour les causes desdits secretaire Prado et provost Van Afferden le 25 de maij 1685* (afschrift).

18 RAB, OLV, *ibid.*: *Francois van Afferden, natif du duché de Gueldres, s'est introduit a la cour sous le gouvernement du seigneur Prince de Parme au moijen du secretaire Prado, son parent, et a eu sa demeure fixe au palais comme domestique de la meme cour.*

19 M. VANDERMAESEN, *Inventaris van het oud archief der kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouw te Brugge*, Brussel, 1984, p. 292-328, gevoerde processen.